

AMZV ČR, TD 1938, č. 1 103. Prepis originálu, strojopis.

<sup>1</sup> Pozri dok. č. 57.

11. október, 9.00, Komárno.

*Záznam zo spoločného rokovania česko-slovenských a maďarských expertov o otázke, či uhorská národnostná štatistika z roku 1910 môže poslúžiť za základ pre určenie maďarsko-slovenskej etnickej hranice.*

Schôdzu zahájil maďarský delegát gróf Teleki a na začiatku sa uznieslo, že obcovacou rečou bude maďarčina a v prípade potreby nemčina.

*Rapant:* Preskúmali sme zhruba mapu, ktorá nám bola predložená, hľadali sme na nej vedúcu myšlienku alebo zásadu, podľa ktorej bola zostavená, ale nič podobného sme nenašli.

*Teleki:* Mapa bola zostavená na základe štatistiky z roku 1910. Hospodárske, strategické alebo historické hľadiská boli vylúčené. Dnes sa už všeobecne uznávajú omyly Trianonu a korektúra na sudetských krajoch už bola prevedená. Základom je zásada 50 % obyvateľstva, s ostrovami beztak nie je možné si poradiť. /Tu Teleki položil na stôl mapu maďarského návrhu, okolo ktorej sa zoskupili experti.<sup>1</sup>

*Rapant:* Je to veľmi ťažký problém.

*Teleki:* Hranice sú väčšinou dosť ostré a na mnohých miestach sa úplne kryjú s československou štatistikou z roku 1930, s výnimkou miest.

*Rapant:* Predovšetkým je rozhodne treba objasniť základné zásady.

*Teleki:* My konštatujeme fakty, stanovenie základných zásad je politickým problémom.

*Rapant:* Je však ťažko jednať, dokiaľ nie je objasnená zásada. Štatistika z roku 1910 nie je spoľahlivá<sup>2</sup>, pre nás je prijateľnejšia štatistika z roku 1930.

*Teleki:* Tú zas my nemôžeme prijať.

*Rapant:* Aj pre nás by bola prijateľnejšia štatistika z roku 1848<sup>3</sup> alebo z roku 1880.

*Teleki:* Tu je každá debata márna, pretože to nepatrí sem. Bola by to diskriminácia voči postupu na sudetských krajoch a takýto postup by sme nemohli zastupovať nikde.

*Rapant:* Tam nešlo o takéto rozdiely a veľmoci vzali za základ vlastne dnešný stav.

*Teleki:* Postavili sa na stanovisko z roku 1910 a to sa vzťahuje i na nás.

*Rapant:* Musíme sa hľadiť dohodnúť.

*Teleki:* Áno, ale v duchu Mnichovskej dohody. To je absolútne nesporné a tu nemá miesta žiadna debata.

*Židovský:* Ešte som nemal príležitosť podrobne preskúmať maďarský návrh, avšak na prvý pohľad konštatujem, že Maďari nedodrжали ani svoju štatistiku z roku 1910. Chcú zabrať obce a mestá na Podkarpatskej Rusi, kde bývajú výhradne Rusíni. Zázemie mesta Užhorodu je čiste ruské. Aj pri Mukačeve zaberá maďarský návrh čisto ruské obce. Zo 125 obcí, ktoré majú byť zabrané, v päťdesiatich obciach nie je maďarskej väčšiny. Rozdiel medzi maďarskou a československou štatistikou tvoria maďarskí úradníci.

*Teleki:* Nepohádame sa na malých veciach. Aj dopravu je možno zlepšiť. Uznávam, že sme zabrali tri ruské obce.

*Židovský:* Po právnickej stránke o dvoch veciach nemôže byť sporu, je to hranica dnešná a hranica etnografická. My sme chceli zachádzať s menšinami spravodlivo, snáď práve preto sme sa dostali až sem. Podľa Vášho názoru obyvateľstvo berie so sebou územie, to však platí i v opačnom smere. My hájime časti územia, ktoré patria k nám. Roku 1910 nebolo židovskej národnosti, dnešná situácia i v tom ohľade je iná. Maďari nemajú k tomu práva, aby jednali menom Židov a žiadali židovské obyvateľstvo. My sme rozhodne skôr oprávnení hovoriť menom Židov. Mesto Užhorod bolo ruským kultúrnym strediskom, Mukačevo je strediskom hospodárskym. My väčšmi potrebujeme týchto miest ako vy a život týchto miest sám gravituje k nám. Mám dojem, že vaša mapa bola zostavená na vojenskom základe, proti tomu my hájime národné zásady.

*Teleki:* Zásada, že ľud berie so sebou územie, platila predovšetkým v Trianone. To nie je náš vynález a my nestojíme na tomto stanovisku. My chceme opraviť nespravodlivosti. Menom Židov nemôžete hovoriť ani vy, ani ja. Ja hájim štatistiku z roku 1910 a ak by sme sa nemohli dohodnúť, potom má rozhodnúť ľud. To by sa vzťahovalo ovšem i na iné národnosti. Nezaokrúhlil som hranice po stránke vojenskej a táto hranica vojensky nie je dobrá. S tým sme sa zmierili, pretože sa usilujeme o priateľstvo. Je pravda, že hranica bola u Mukačeva zaokrúhlená, čím boli zabrané tri ruské dediny, o ktorých je možno jednať. Na Podkarpatskej Rusi niet veľkých problémov. Beží hlavne o mestá, avšak tu je treba všimnúť si to, že štatistika miest sa menila následkom prisťahovania cudzincov.

*Straka:* To samé je však možné povedať i o štatistike z roku 1910. Mestá na Slovensku boli od roku 1880 rapídne pomad'arčované, hlavne organizovaním maďarských úradov a škôl, čo malo za následok hromadné sťahovanie maďarského úradníctva do týchto miest, k tomu ešte maďarské úrady a školy vykonávali intenzívne maďarizačné dielo a takto menili obraz miest.

*Rapant:* Práve preto je treba nájsť neutrálny základ v záujme možnosti priateľského riešenia tejto otázky. Keď sa však dívam na predloženú mapu, pochybujem o priateľskom úmysle. Je treba nájsť rozumnú, strednú cestu a nemá zmysel zriaďovať fjordy na pevnine. Nezodpovedá skutočnosti, že medzi maďarským návrhom a skutočným stavom sú len tu i tam rozdiely. Bratislava napríklad nikdy nemala maďarskú väčšinu.<sup>4</sup>

*Židovský:* Zo samého priateľstva máme stratiť hlavné mestá.

*Teleki:* V záležitosti prístavu môžeme sa dohodnúť v náležitej hospodárskej zmluve.

*Rapant:* Terajšia Bratislava z troch štvrtín je naším dielom.

*Hantos:* Môžem Vás ubezpečiť, že Maďarsko nikdy nebude klásť nároky na územia, ktoré ostanú Slovákom a Rusinom. My sa vzdávame integrity a mladá maďarská generácia túži po večnom mieri. Musíme sa dohodnúť na vedeckom základe. Mestá ako Nitra a Košice znamenajú pre Maďarov historické reminiscencie. Maďari majú historický nárok na Košice a neprijmú hranice, ktoré by boli pre nich nevýhodné. O hospodárskych veciach je možná dohoda a Maďari sú ochotní poskytnúť výhody na najširšom základe.

*Teleki:* Sú územia, ktoré hospodársky patria k Maďarsku, avšak etnograficky nie, ako napríklad Gemer, ktorého údolia sú otvorené len na juh. Maďarsko sa však vzdáva týchto krajov z dôvodov etnických. Bude však treba zabezpečiť priateľské hospodárske nažívanie a voľný obrat, tieto veci musia byť zabezpečené už v terajšej zmluve. Je pravda, že Maďari nepovažujú za potrebné zriaďovať voči Slovákom strategické a hospodárske hranice.

*Rapant:* Konštatujem, že maďarský návrh je pre nás zásadne neprijateľný a sme ochotní to

dokázat' i prakticky a v podrobnostiach. Napríklad ihneď padá maďarská požiadavka ohľadom Bratislavy. Tam nie je a nikdy nebolo maďarskej väčšiny.

*Granatier:* Predniesol všetky štatistiky mesta Bratislavy a poukázal aj na to, že v okolí Bratislavy sú čisto slovenské a čiastočne i nemecké dediny. Pokračovanie hraničnej čiary až po Váh by celkom zodpovedalo etnografickým pomerom, aj keď u Váhoviec maďarská hranica zaberá 5 čisto slovenských obcí. Potom ide hranica na sever k Nitre.

*Teleki:* Uznávam, že u Nitry sme narazili na veľmi komplikované pomery.

*Granatier:* Je pravda, že v okolí Nitry sú i maďarské obce, avšak maďarský návrh kvôli dvom maďarským obciam zaberá niekoľko obcí slovenských. Je faktom, že od Nových Zámkov k Nitre je omnoho viac slovenských dedín než maďarských.

*Hantos:* Národnostný vývoj nebol tu jednostranný. I Maďari môžu poukazovať na maďarské dediny, ktoré sa poslovenčili.

*Teleki:* Národnostné vlnobitie bolo okolo Nitry väčšie ako kdekoľvek inde.

*Granatier:* Na ďalšom úseku opäť nie je väčších rozdielov, avšak v okolí Modrého Kameňa hranica znovu zaberá asi tri slovenské dediny. Tak je to i v okolí Jelšavy, o čom by sa mohla maďarská delegácia presvedčiť jedinou návštevou na tomto kraji.

*Hantos:* Z týchto krajov boli vyštvaní maďarskí obyvatelia a k tomu nie je možné dať dodatočný súhlas.

*Granatier:* To nebol autochtónny život.

*Straka:* Ani od nás nesmiete žiadať, aby sme prijali výsledky maďarizácie za základ pre jednanie.

*Ing. Viest:* Prevzali sme maďarských železničiarov. Bol to práve môj rezort a neodmietol som ani jediného Maďara. Každého sme prevzali roku 1919.

*Hantos:* Žiadali ste však sľub vernosti, aj keď hranica ešte nebola stanovená.

*Ing. Viest:* Následkom boľševického útoku maďarskí železničiarri nedostali vôbec platy a sami žiadali, aby sme ich prevzali. My sme sa ich opýtali, či chcú verne vykonávať službu, alebo nie.

*Granatier:* Jelšava bola pôvodne nemecké mesto a štatistiky tu vykazujú veľký rozdiel. Maďarizácia aj tu pracovala intenzívne. Za riekou Šajavou<sup>5</sup> v okolí Smolníka bývajú väčšinou Nemci.

*Teleki:* Nemci sú rozdelení asi na polovicu. Tu sú hranice rozhodne lepšie.

*Granatier:* V okolí Košíc maďarský návrh zaberá mnoho čisto slovenských dedín.

*Teleki:* Uznávam, že problém miest je veľmi ťažký. Mestá ležia na jazykovom rozhraní. Košice majú hospodárske zázemie na severe a na juhu, Balážske Ďarmoty<sup>6</sup> na severe. To sa nedá hranicami kompenzovať.

*Granatier:* Maďarské štatistiky ukazujú, že ešte v roku 1880 bolo v Košiciach viac Slovákov ako Maďarov.<sup>7</sup>

*Straka:* Potom sa začali v Košiciach hromadne zriaďovať maďarské školy a úrady. Každý rok bola postavená nová škola a nový úrad. To znamenalo hromadný príliv maďarského úradníctva.

*Teleki:* Výsledky volieb z roku 1935 potvrdzujú správnosť maďarskej štatistiky.

*Straka:* To nie je spoľahlivé kritérium. Na Slovensku totiž hodne hlasov získala Kresťansko-sociálna strana, ktorá pred Maďarmi vystupuje ako strana maďarská, avšak na krajoch slovenských ako strana krajinská. Táto strana má slovenskú sekciu, vydáva slovenský časopis a na slovenských krajoch starostlivo zakrýva svoj maďarský charakter. Tak sa stalo, že strana získavala mnohé slovenské aj nemecké hlasy, a tak to bolo špeciálne v Košiciach.

*Pataky:* Proti československým sčítacím metódam boli mnohé ponosy. Sčítanie sa prevádzalo hromadne, Židia boli počítaní zvlášť. Pokyny pre sčítacích komisárov neboli jednotné. /Tu povstala

hlučná debata o československom a maďarskom sčítaní ľudu v krátkych úsečných poznámkach z oboch strán. Debatu ukončil Teleki, ktorý žiadal, aby sa pokračovalo v preberaní otázky hraníc./  
*Rapant*: Maďarská štatistika vykazuje prekvapujúce skoky.

*Teleki*: Tiež i československá.

*Rapant*: Medzi tým však bol štátny prevrat.

*Teleki*: Aj po roku 1880 bola vlna priemyselnej revolúcie a dnešný stav nie je možno porovnávať so stavom pred industrializáciou.

*Straka*: Košice nikdy neboli priemyslovým mestom. V hospodárskom ohľade boli zatlačované mestami Miškovce<sup>8</sup> a Nové Mesto pod Šiatorom.<sup>9</sup> Košice boli typickým mestom maďarských úradov a škôl.

*Hantos*: Nesmie sa zabúdať na vystáhovalectvo. Industrializácia bola záujmom Slovákov.

*Teleki*: Industrializácia sa riadila hlavne podľa klimatických predpokladov.

*Rapant*: Sama industrializácia by bola bývala správna. Chyba bola v tom, že to bola akcia politická a tiež bola postavená do služieb maďarizácie. Keby boli bývali zamestnaní v týchto priemyslových podnikoch Slováci, mestá by sa boli poslovenčili.

*Pataky*: V tej dobe to nebol systém.

*Rapant*: Faktom je však to, že ani licenciú nedostal nikto, kto sa nepodrobil.

*Florek*: Čo sa týka Košíc, tu bol skok príliš nápadný. Košice sa maďarčili omnoho rýchlejšie ako sa industrializovali. Príčinou toho bolo stanovenie zásady materinskej reči pri sčítaní ľudu a potom maďarský školský zákon.

*Teleki*: Na mnohých medzinárodných konferenciách bolo uznané, že maďarské koncipovanie pojmu materinskej reči pri sčítaní ľudu bolo relatívne najlepšie a najpraktickejšie.

*Pataky*: Aj proti československej štatistike boli mnohé ponosy.

*Rapant*: U nás to bolo iba výpomocné stanovisko.

*Pataky*: Mnohí Česi uznali nesprávnosť pri postupe sčítania ľudu.

*Židovský*: Podrobil kritike maďarské sčítanie ľudu na Podkarpatskej Rusi.

*Teleki*: Tu pripúšťam odchýlky.

*Židovský*: Zvlášť poukázal na okolie Mukačeva. Berehovo je skutočne na maďarskom kraji, avšak tu ide o veľmi dôležitú zásadu dopravy a hospodárskej rovnováhy.

*Teleki*: Roku 1910 bolo tam 96 % Maďarov.

*Židovský*: Mnohí Maďari sa odsťahovali. V okrese sú aj čisto ruské obce. Ani Výlok<sup>10</sup> nemá maďarskú väčšinu. Na Podkarpatskej Rusi hrá veľkú úlohu otázka náboženská. Grécko-katolícky živel je rozhodne ruského pôvodu a tento ruský živel sa veľmi rýchle šíril.

*Straka*: Vôbec sa nesmie zabúdať na to, že populácia je u Slovákov a hlavne u Rusínov nepomerne väčšia ako u Maďarov a to sa musí ukázať v štatistike.

*Teleki*: Prebrali sme spoločne celé hranice a teraz sa budeme radiť separátne. Bolo by dobré, keby aj československá delegácia hľadala bázu k dohode. My budeme očakávať československý návrh. Je fakt, že vedecky nie je možné riešiť otázku Bratislavy a Nitry, sú však i iné sporné body. Je však treba hľadať dohodu, aby sa uspokojili rozvášnené davy.

*Straka*: Bolo by však potrebné postarať sa o to, aby davy neboli umele a zbytočne štvané. Práve som dostal z Budapešti časopis Nemzet Szava, ktorý na prvej strane prináša mapu s nápisom: „Ajhľa, nová mapa“. Táto mapa je omnoho radikálnejšia ako maďarské požiadavky a zaberá nielen Košice, ale aj Prešov. Keď sa v maďarskej verejnosti pripúšťajú a dovoľujú takéto ilúzie, potom sa nikto tomu nesmie diviť, keď je verejnosť podráždená.

*Pataky:* Dobre viete, že tento časopis je bezvýznamný a nestojí za ním nikto.

*Židovský:* Diferencia medzi maďarským a československým stanoviskom je veľká. Podľa maďarského návrhu by Maďarsko dostalo veľké slovenské menšiny. Proti tomu návrh československý stojí na etnickom základe. Úradnícky živel nie je autochtónny a tu je i otázka Židov. Riešenie týchto problémov bude veľmi ťažké.

Schôdza bola týmto ukončená.

AMZV ČR, PrS, kart. 61, fasc. 2, bez č. Kópia, strojopis.  
DIMK, II., s. 752 - 753.

<sup>1</sup> Mapa sa pri spise nenachádza.

<sup>2</sup> Pozri dok. č. 61 a.

<sup>3</sup> Skomolený rok. V maďarskom zázname sa hovorí o 50. rokoch 19. storočia. Pozri DIMK, II., s. 752.

<sup>4</sup> Pozri dok. č. 98.

<sup>5</sup> Slanou.

<sup>6</sup> Balassagyarmat v Maďarsku.

<sup>7</sup> Pozri dok. č. 102.

<sup>8</sup> Miskolc v Maďarsku.

<sup>9</sup> Sátoraljauhely v Maďarsku.

<sup>10</sup> Obec na území vtedajšej Podkarpatskej Rusi.

## 61 a

*Október, Komárno.*

*Elaborát slovenských expertov o nespoľahlivosti uhorskej národnostnej štatistiky z roku 1910 na určenie slovensko-maďarskej etnickej hranice.*

Maďarská štatistika z roku 1910 je pre nás naprosto neprijateľná pre určenie maďarského väčšinového územia, ktoré by malo byť odstúpené Maďarsku. A to preto, že pre jej použitie nielo dôvodu ani

1. *formálneho*, lebo precedens použitý pri riešení sudeto-nemeckej otázky nie je tu záväzným, a ani

2. *vecného*.

Vecného dôvodu pre jej použitie niet tu preto, lebo táto štatistika nevyjadruje správne etnické pomery, menovite ich nevyjadruje správne na etnických rozhraniach a vo väčších mestách.

Štatistika sčítania ľudu z roku 1910 je výslednicou bezohľadného *maďarizačného* úsilia Maďarov v predvojnovom Uhorsku, ktoré sledovalo cieľ asimilovať čím prv nemaďarské národy Uhorska Maďarmi. Toto úsilie bolo uplatňované silne celým štátnym vládnyim i administratívnym aparátom a vo všetkých oboroch správy verejnej, menovite v správe školskej, ako aj v podnikaní štátnom, ba i v podnikaní verejnom, kde sa štátny vplyv uplatňoval v tomto smere.

Jednou z *foriem*, ktorými sa toto maďarizovanie prejavovalo, sú i výsledky o sčítaní ľudu, menovite dáta o sčítaní ľudu z roku 1910. Pre toto sčítanie ľudu z roku 1910 je charakteristickým dokladom nespravodlivosti, že v obciach na etnických rozhraniach počet Maďarov /„obyvateľstva materinskej reči maďarskej“/ *neobyčajne silne a mierou na prvý pohľad podozrivou* vzrastá, a to na úkor skutočnej národnosti miestneho obyvateľstva.